
УДК 929Слабченко

Ірина Матяш

*доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Міфи і реалії життя Євгена Слабченка

Ім'я Євгена Антоновича Слабченка (Ежена Деслава¹), репрезентанта європейського кіноавангарду 1920—1930-х років, українського діяча культури в еміграції, в сучасному українському кінознавстві впродовж останнього десятиліття не лише набуло актуальності завдяки працям французького та українського авторів — Любомира Госейка² та Леоніда Череватенка³, а й присутнє в інформаційному культурному просторі України і зарубіжних країн (Болгарії, Італії, Іспанії, Канади, Румунії, США, Франції, Швейцарії) та використовуване в церемоніях пам'яті. Так, зусиллями Л. Госейка в Парижі, в Центрі Жоржа Помпиду (Національному музеї мистецтв та культури ім. Жоржа Помпиду), було влаштовано ретроспективний показ фільмів Ежена Деслава (2004), на замовлення Державної служби кінематографії в Києві знято науково-популярний фільм «Євген Деслав. Фантастична подорож» (2008, автор сценарію та режисер Леонід Череватенко), у Білій Церкві засновано Білоцерківський кінофестиваль сучасного експериментального кіно «Деслав Сінема Фест» (2011), в Українському інформаційно-культурному центрі при Посольстві України у Франції відбуваються тематичні вечори, присвячені його творчості (2011), у Черкасах створено Підготовчий курінь УПЮ імені Євгена Деслава (2012), наукові та науково-популярні публікації з'являються в українській та зарубіжній періодиці⁴. Виклад життєвого шляху Євгена Деслава в цих публікаціях переважно має підґрунтям автобіографічні нотатки, сворені самим Євгеном Слабченком або численні газетні публікації, автором більшості яких був також він сам. Перевірка багатьох наведених фактів за архівними документами, виявленими автором цієї статті в українських та канадських архівах, свідчить про те, що біографія Євгена Слабченка (Ежена Деслава) значно міфологізована.

Міф 1. Рік і місце народження

Різні джерела містять неоднакові відомості про дату і місце народження Євгена Слабченка. Так, у виданій ще за його життя «Енциклопедії українознавства»⁵ (як і деяких інших спеціальних довідників)⁶ у стислій біографічній статті «Деслав» (за псевдонімом, але зі справжнім ім'ям Євген) його названо кінорежисером із Києва 1900 року народження, нагородженим почесним дипломом міжнародного кінофестивалю у Венеції 1956 року. Очевидно, що Є. Слабченко не міг не знати про спотворені відомості, бо ретельно збирав і зберігав усе надруковане про себе, намагався якнайширше оприлюднювати відомості про свої плани і працю (як небезпідставно зазначалося у фейлетоні «Гуде Слава про Деслава» у вінніпезькій газеті «Новий Шлях» 1 вересня 1955 року, «всі комунікати, які появляються в пре-

сі про п. Деслава, пише він сам, власноручно»⁷). У середині 1920-х років він вийшов на французький кіноекран під псевдонімом Ежен Деслав. Щоправда, іноді в публікаціях зустрічався й підпис «Євген Деслав». Про причини остаточного перетворення псевдоніма 30 березня 1942 року він писав Є. Бачинському⁸: «Коли будете писати, то до мого кіноімені додавайте ще і Слабченко, — вжиття псевдонімів для чужинців є від кількох днів у Франції заборонено. Цим кіноіменем я підписав більш ніж 120 французьких фільмів і ось маю! В листах пишть мені впрост пане Євгене та й годі»⁹. Відтоді Ежен Деслав підписував свої публікації по-іншому: поєднанням справжнього імені з псевдонімом-прізвищем, псевдоніма-прізвища зі справжнім прізвищем тощо. Наприклад: Євген Деслав, Євген Деслав-Слабченко, Євген де Слав та ін. Невипадковим можна вважати фігурування в деяких документах, крім названої статті, Києва як місця його «належності»¹⁰. Туди в 1917 чи на початку 1918 року переїхали батьки Слабченка з донькою Тетяною, старшою сестрою Євгена. Архівною інформацією підтверджено, що його мати мешкала в Києві ще на початку 1930-х років¹¹.

На «сумнівність» дати народження Є. Слабченка, зафіксованої в довідковій літературі, першим указав канадський автор Ярослав Журовський на початку 1980-х років у статті «Євген Деслав — забутий український кінорежисер»¹². Понад 10 років по тому в публікаціях Любомира Госейка з'явилися вірогідні відомості про життя кіномитця¹³, згідно з якими Є. Слабченко народився 8 грудня 1899 року в селі¹⁴ Таганча Канівського повіту Київської губернії (нині — Черкаська обл.) у родині Антона Федоровича та Єлизавети Іванівни Слабченків (дівоче прізвище матері — Золднер)¹⁵. Достовірність цих даних перевіряв в українських архівах Леонід Череватенко¹⁶, однак у публікації не наводив посилань на архівні документи. Натомість черкаські краєзнавці вважають дошлюбним прізвищем матері — Звонар або Зовнар та вказують на її походження із сусіднього з Таганчею села Мартинівка¹⁷.

При цьому єдиним авторитетним джерелом щодо дати народження Євгена Слабченка, сина селян містечка Таганчи православного віросповідання Антона Федоровича Слабченка і його законної дружини Єлизавети Іванівни¹⁸, залишається метричний запис, внесений до метричної книги для записів про народжених, поєднаних шлюбом та померлих Свято-Покровської церкви містечка Таганча Канівського повіту Таганчанської волості Київської губернії за 1900 рік під номером 4 серед народжених хлопчиків 4 січня. Записи під першими трьома номерами розташовано в такій послідовності: хлопчик, народжений 27 грудня 1899 року, за ним — народжені 2 і 3 січня. Наступний запис після Євгена — про народження дівчинки 8 січня 1900 року. Причини запізнення з записом новонародженого в метричну книгу могли бути різними, приміром, стан здоров'я немовляти чи породіллі. В будь-якому разі між фактом народження і здійсненням метричного запису про нього минуло близько місяця. Цікаво, що подібну ситуацію можна спостерігати на прикладі запису про народження старшої сестри Євгена — Тетяни в метричній книзі тієї самої церкви за 1898 рік, тоді як дівчинка народилася 15 листопада 1897 року¹⁹. У цьому випадку різниця між днем народження і днем здій-

снення метричного запису склала майже два місяці. З огляду на таку послідовність записів, що суперечила вимогам щоденної впродовж року реєстрації записів актів громадянського стану в хронологічній послідовності, можна поставити під сумнів і документально зафіксовану дату або розглядати її як випадкову за аналогією до дати наступного запису в метричній книзі — 8 січня. Однак вибір імені для хлопчика, яке селянським дітям переважно надавав священник за тодішніми правилами відповідно до місяцеслова за ім'ям святого, день ушанування якого відзначали впродовж наступних 7 днів після народження немовляти (часто дітей хрестили і давали їм імена саме на восьмий день, іноді — й на сороковий день, коли діти народжувалися дуже міцними і здоровими), збігався з днем ушанування мучеників Євгенія Кесарійського (10 грудня) та Євгенія Севастійського (13 грудня). На січень припадало лише вшанування мученика Євгенія Трапезундського (21 січня). Тобто, зафіксована в метричній книзі дата народження, ймовірно, відповідає дійсності. Отже, згідно з архівною інформацією, документально засвідчена дата народження Євгена Слабченка — 8 (20 — за новим стилем) грудня 1899 року. Батькові на той час було 29 років (він мав поважну посаду рахівника на цукровому заводі), матері — 28.

Цей метричний запис містить також відомості про проведення таїнства хрещення хлопчика в православну віру. Його здійснив священник Євгеній Трегубов із псаломщиком Андреем Лісовицьким у Свято-Покровській церкві містечка Таганча 4 січня 1900 року. Хрещеними батьками («воспреемниками») записані управитель Мартинівського маєтку графа Бутурліна Штепан В'ячеслав Адальбертович²⁰ та дружина дворянина Олександра Коптева²¹ — Любов Михайлівна. Свої підписи у відповідній графі метричної книги вони не ставили²². Ця процедура не була обов'язковою, однак відсутність підписів може свідчити принаймні про те, що точність запису не перевірялася, а можливо, і про те, що «воспреемників» записали заочно. Той факт, що хрещеними батьками у родині селян названі управитель маєтку і дворянка, вказує на особливе становище Слабченків у Таганчі. А пояснити його можна, спираючись на інформацію, зафіксовану в документах архівного фонду 384 «Київська губерньська комісія першого загального перепису населення у 1897 році, Київ» у Державному архіві Київської області. Згідно з отриманими особою, яка здійснювала перепис населення, відомостями, 46-річний Штепан В'ячеслав Адальбертович, австрійський підданий реформатського віросповідання, уродженець м. Праги і випускник Празького сільськогосподарського інституту, керував маєтком графа Бутурліна²³. Хрещена мати (православна) незадовго до народження Євгена Слабченка стала дружиною управителя Мартинівського бурячно-цукрового заводу — дворянина Коптева Олександра Яковича, уродженця м. Звенигородки Київської губернії (нині — Черкаська область) і випускника Харківського землеробного училища. Саме його помічником працював на заводі батько Єлизавети Іванівни Слабченко (матері Євгена) — міщанин Іван Фердинандович Золднер, 1842 року народження, уродженець Курляндської губернії²⁴. Приїхавши після закінчення Віндавського повітового училища в Україну, він одружився з Радченко Ольгою Василівною, яка народилася в Таганчі, походила з селян, і

була на шість років молодшою за нього²⁵. Їхня донька Єлизавета народилася в с. Степанці Канівського повіту, де спочатку на цукровому заводі працював батько, закінчила гімназію в Воронежі, а долю знайшла в Таганчі. У домі подружжя Золднерів мешкала також неodrжена молодша сестра Ольги Василівни — Радченко Феодосія Василівна²⁶. Відтак стають зрозумілими і причини такого кумівства, і посада рахівника на цукровому заводі для зятя — селянина Антона Федоровича Слабченка, який навчався лише в Таганчанському двокласному училищі²⁷. У переписних листах родини, де відповідно до інструкцій для переписувачів, якою вимагалось фіксувати щодо селян «непрерменно, какогo они именно разряда», у графі 6 «Сословіе, состояніе или званіе» щодо Слабченків указано «крестьянин из владельческих». Тобто Слабченки (і по лінії батька Федора Кузьмовича (Косьмича) і матері Глиkerії Михайлівни) походили з колишніх кріпаків. Батьки Антона Федоровича, корінні таганчанці, мешкали в рідному містечку поряд із молодшою родиною в дерев'яному будинку, критому соломою²⁸.

На тлі цієї документально підтвердженої інформації потребує додаткового дослідження питання, чому на надгробній плиті могили № 371 на російському православному кладовищі Кокад у Ніцці²⁹, де поховано Є. Слабченка, позначено його рік народження як 1898. Цю дату він називав і у приватному листі до Є. Бачинського від 1 лютого 1961 року: «Не пригадую, чи писав Вам, що Берн погодився дати мені, коли мені буде 65 років, пенсію біженця в 200 fr. s. та дозволити мені та Denyse³⁰ мешкати в Швейцарії... Народився я в році 1898, отже чекати на цю пенсію вже не так довго»³¹. Однак питання щодо призначення пенсії незабаром втратило актуальність, та й пережив кіномитець свій пенсійний вік лише на кілька місяців.

Реалія 1. «Арійське походження»

У колекції Євгена Бачинського у Відділі спеціальних колекцій та архіву Бібліотеки Карлтонського університету (Оттава, Онтаріо, Канада) збереглося посвідчення Євгена Деслава-Слабченка з текстом французькою і німецькою мовами, видане Центральним комітетом Українського Червоного Хреста за кордоном у Женеві. До співпраці з цією організацією його запросив ще в грудні 1939 року особисто листом Є. Бачинський, на той час — «директор канцелярії УЧХ», з огляду на те, що організація не мала в Ніцці і околицях нікого іншого, «хто б міг служити... червонохресній справі»³². Контакт було встановлено лише в березні 1941 року. Спершу від посвідчення Є. Слабченко відмовлявся, мотивуючи тим, що українці його знають, а «місцеві чинники нічого українського не визнають»³³. Однак 31 жовтня 1942 року таке посвідчення — «офіційний документ, який підтверджує особу... і може дозволити від'їхати за кордон»³⁴ було виготовлено. Крім того, член УЧХ мусив надати до офісу організації таку інформацію: прізвище батька, дівоче прізвище матері, дата і місце народження, дата, від якої проживає у Франції, місце хрещення, професія³⁵. Відтак, очевидно, в посвідку було внесено відомості, надані їй власником. У документі, окрім відомої помилкової (або свідомо наданої саме в такому варіанті) інформації про те, що він «народився 8 грудня 1898 р. у Києві (Україна)», містилася вказівка на його «арійське походження»³⁶. Останнє в окупо-

ваній Франції для власника посвідчення мало неабияке значення і могло бути не підтвержене реальними даними. Емігранти часто міняли прізвища, імена, факти своєї біографії з метою самозахисту чи захисту своєї родини. В контексті розуміння терміну «арійці» керівництвом Третього Рейху як «обраної нордичної раси», що має «природне право» панувати над «необраними спільнотами» арійське походження для емігрантів гарантувало певний захист. Щодо Є. Слабченка, виявлена у фондах Державного архіву Київської області архівна інформація засвідчує наявність у його родоводі німецької лінії. Дід Євгена Антоновича по материнській лінії — Іван Фердинандович Золднер був німцем за національністю, лютеранського віросповідання, походив із Курляндської губернії, разом із дружиною був прописаний у м. Туккум³⁷. Отже, Є. Слабченко вказував на своє «арійське походження» з огляду на вказану теорію, хоч по лінії батька він походив із українських селян, і тим самим згідно з висновками сучасних істориків мав більше права говорити про себе як про нащадка аріїв.

Міф 2. Автор «рукописного підручника» «Український скаутинг»

Достатньо зромантизована сучасними пластунами така сторінка життя Євгена Слабченка, як формування скаутських загонів, пов'язана з містом Біла Церква на Київщині³⁸. За браком джерел її можна відтворити лише за спогадами та стислим дописом у зарубіжному пластунському часописі³⁹ самого кіномитця. Його відповіді на анкету-запитальник для американської газети «Народна воля» (на той час головний редактор — д-р Матвій Стахів) про участь у скаутському русі збереглися у фонді Михайла Єремїїва в Бібліотеці та архівах Канади (Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9)⁴⁰.

З відповідей на запитання анкети випливає, що формування загону скаутів у Білій Церкві розпочалося в травні 1917 року, тобто цей процес збігався в часі з закінченням Слабченком Білоцерківської чоловічої гімназії, де він навчався від 1909 року. Водночас у анкеті є інформація про очолювану ним нелегальну «невеличку українську групу в 10 чоловік головно старших клясів гімназії», створену в 1918 році у Білій Церкві за прикладом «нелегальної польської організації на чолі зі старшим скаутом біженцем з Кракова — Виковським»⁴¹. При цьому зазначено, що «уніформи скаутської ми не носили, це було гімназістам не дозволено»⁴². В іншому документі він вказує на те, що від серпня 1917 року уже перебував на державній службі як урядовець «Українського Генерального Комітету»⁴³. Тобто, цей період біографії також потребує подальших досліджень. «Перший Білоцерківський курінь українських юнаків-скаутів» мав власне помешкання, бібліотеку, похідне спорядження. У бібліотеці були такі спеціальні видання, як книга Роберта Бейдена-Пауела «Скаутинг для хлопців» (1908) та видана за сприяння Івана Боберського праця засновника пластового гуртка в академічній гімназії у Львові Олександра Тисовського «Пласт» (1913).

З огляду на відповіді Є. Слабченка на згадану анкету немає підстав вважати таким, що справді мав місце факт «написання» сімнадцятирічним юнаком брошури «Український скаутинг» чи ведення рукописного журналу з цією назвою. На запитання анкети «Де виходив журнал “Український Скаутінг”? Хто видавав? Хто

був редактором? Кілько вийшло чисел? Коли появилoся перше число? Коли останнє?» він відповів: «До мoйого відїзду з України про часoпись “Український скаутинг” я нічого не чув»⁴⁴. На запит автора цієї публікації про наявність праці з цією назвою авторства Є. Слабченка у фондах Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, про що згадується в популярних дописах, директор цієї установи др. Ярослава Йосипишин засвідчила відсутність такого документа у фондах архіву та бібліотеки.

Реалія 2. Визнання скаутських заслуг

Розгортанню скаутського руху в Білій Церкві за участі Є. Слабченка активно сприяв голова місцевої «Просвіти», учитель української мови Білоцерківської гімназії Модест Левицький (майбутній керівник Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Греції)⁴⁵. Білоцерківський курінь мав відзнаку — «національний кольор», складений з двох стрічок блакитних і двох жовтих 15 сантиметрів довжиною, що носився на лівому плечі, а гаслом — козацький заклик «Вартуй!». Подібні організації на початку 1918 року постали як відділення Білоцерківської у Ржищеві і Каневі та незалежна — виникла у Вінниці. Євген Слабченко згадував також про спробу організації в лютому 1918 року «разом із Лоським, Стешенком (сином міністра УНР), Гайдовськими-Потаповичами дружини “олд-скаутів” у Києві з осідком в Київському Українському Клубі». Син історика права, українського громадського та політичного діяча Костянтина Лоського — Ігор Лоський (1900—1936), який на той час навчався у 2-й київській Українській гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства, в січні 1918 року вступив до Студентського куреня армії УНР і став учасником Бою під Крутами, в якому був важко поранений. У своїх спогадах «Крути» він називав багатьох приятелів і побратимів, але жодним словом не згадував про Є. Слабченка⁴⁶. Ярославові Стешенку, синові міністра освіти Івана Стешенка та онуку видатного драматурга Михайла Старицького, майбутньому бібліографу, книгознавцеві, дослідникові історії української книги, в лютому 1918 року ще не виповнилося й 14 років⁴⁷, а про його участь у створенні подібної організації не відомо. Не відомо також про участь у цьому процесі представників дворянського роду Гайдовських-Потаповичів, знаного в Київській і Полтавській губерніях. Зважаючи на те, що Гайдовські-Потаповичі та Старицькі мешкали по сусідству на Полтавщині, можна припустити, що їхні нащадки мали контакти в Києві. Серед них міг бути урядовець УНР, однопіток Ярослава Стешенка — Володимир Гайдовський-Потапович, який виїхав із Києва в Тарнів на початку 1918 року⁴⁸. Збереглися архівні свідчення про його участь у формуванні пластунських загонів серед еміграційної молоді в Чехословаччині на початку 1920-років, що підтверджують знайомство Володимира Гайдовського з Євгеном Слабченком у ті часи.

Участь Є. Слабченка у скаутському русі відіграла визначальну роль у його подальшому житті: сприяла контактам із січовими стрільцями, привела в оточення С. Петлюри, визначила заняття в перші роки еміграції.

За свідченням С. Наріжного, на початку 1920-х років він долучився до створення осередків українського пласту в Празі й Подебрадах⁴⁹. «ІІІ Клуб Олд-скаутів

українців» на чолі з Юр. Гончарівом-Гончаренком мав гасло «Вартуй!» і розташовувався у Студенській Домівці, де працювала канцелярія, бібліотека й зберігалися прилади. Празькі олд-скаути займалися пропагандою самої ідеї пласту. Зі створенням 1922 р. Української господарської академії, в Подєбрадах там також було організовано пластову українську дружину, згодом — третю пластову організацію українських емігрантів при Українському педагогічному інституті в Празі. Незабаром Є. Слабченко виїхав до Франції, де деякий час ще підтримував контакти із скаутським рухом як зв'язковий. Свідченням визнання його заслуг у цій сфері можна вважати запрошення від Союзу українських пластунів-емігрантів у Празі на Святочну пластову академію з нагоди 25-ліття українського Пласту, яке відзначалося 28 листопада 1936 року, та пластову виставку, що збереглося в його колекції в архіві Осередку української освіти та культури в Вінніпегу⁵⁰.

Міф 3. Ад'ютант Головного Отамана

Прихід Є. Слабченка до лав вояків та участь у «всенациональній, величній повстанській стихії» спричинило, вірогідно, спілкування з Січовими Стрільцями під час їхнього перебування в Білій Церкві⁵¹. Юнак міг бути серед учасників зустрічі С. Петлюри зі старшинами Січових Стрільців у Києві на початку березня 1918 року, де головний отаман особисто познайомився та декілька хвилин говорив із кожним⁵². Позитивну роль у долі Є. Слабченка відіграв і той факт, що «Біла Церква зв'язала Симона Петлюру і Січових Стрільців у нерозривну дружбу та створила між ними відношення взаємного довір'я та відповідальности»⁵³. Як згадував колишній старшина УСС Степан Ріпецький (1894—1986), під час перебування в Білій Церкві Січові Стрільці поповнили свій особовий склад: «Ціла 4-та сотня складалася з молоденьких новобранців із Білоцерківщини, які протягом тільки десятиденного вишколу стали такими добрими бойовиками, що в критичному положенні йшли на багнети проти багатократно сильнішого ворога»⁵⁴. Можливо, серед них був і Слабченко. З листопада 1918-го, за його власним свідченням, він був «ад'ютантом при отаманові Петлюрі», потім — «урядовцем з особливих доручень при Голові Директорії п. Винниченкові»⁵⁵.

Проте, зважаючи на схильність Є. Слабченка до неточностей у називанні установ, органів, посад і прізвищ, слід зазначити, що серед ад'ютантів Головного Отамана С. Петлюри відомі такі діячі: педагог і перекладач зі знанням кількох європейських мов, випускник філософського факультету Віденського університету Василь Бень (1885 — 1941[1945]), старшина для особливих доручень у 1918 р.; а від 15 січня до 29 травня 1919 року начальник Окремого залізнично-технічного корпусу⁵⁶; військовий діяч та історик визвольних змагань Олександр Доценко (1897—1941), 15 грудня 1918 року призначений старшиною для доручень при Головному Отамані, у 1919—1922 роках — його особистий ад'ютант; рідний брат Симона Васильовича — Олександр Петлюра, який обійняв посаду ад'ютанта при Головному командуванні військ УНР у липні 1919 року⁵⁷; небіж головного отамана — Степан Скрипник (майбутній Патріарх УАПЦ Мстислав, 1898—1993), що виконував обов'язки ад'ютанта С. Петлюри в 1920—1921 роках⁵⁸, а також автор відомої публікації «Петлюра і Пілсудський (в 16-ту річницю договору з 22 квітня

1920 року)» в «Україні молодій» (1936, ч. 4—5) Федір Крушницький⁵⁹ та директор Вербівської школи на Рівненщині Павло Гайовий⁶⁰. Очевидно, були й інші. Факт перебування Є. Слабченка на цій посаді документально не підтверджено.

Реалія 3. Підтримка Головного Отамана

Служба Є. Слабченка в оточенні керівників Директорії тривала менше трьох тижнів. При цьому досі не вдалося виявити наказів про його призначення чи звільнення. Однак достеменно відомо, що вже в січні 1919 року його було включено до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР у США. Деякі документи неофіційного походження свідчать про те, що 19-річний Євген Слабченко, без належної освіти і знання жодної іноземної мови, в січні 1919 року потрапив до переліку осіб, включених до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР до Сполучених Держав Північної Америки, за протекцією голови Директорії В. Винниченка⁶¹. Сам призначений серед колег постійно поширював думку про свою близькість також і до С. Петлюри. Недовіру до цих розмов Є. Слабченко розвіяв, коли після нетривалого перебування на дипломатичній посаді звернувся за допомогою до Головного Отамана і отримав телеграфічну відповідь: «...прошу оповістити посольство в Відні про розпорядження Міністра Темницького, котрим він усунув українського аташе в Америці старшину Євгена Слабченка, є відвоlane (wiederrufen). Старш[ина] Слабченко повинен наново прийняти свою посаду. Запропонуйте Темницькому Іменем Директорії і Правительства повернутися негайно до Камінця. Посольство в Відні повинно негайно видати Свідоцтво Слабченкові на підставі моєї телеграми. Посольство в Відні повинно поінформувати старш[ину] Слабченка на адресу Відень, готель Елізабет Велінгассе про мій наказ негайно виїхати до Америки щоб догнати Місію яко мій спеціальний уповноважений. Підписав Петлюра»⁶².

Міф 4. Дипломат

Перебування на дипломатичній посаді, як і «схильність до дипломатичної науки» Є. Слабченко полюбляв згадувати в автобіографічних записках. Офіційні відомості з цього питання містять документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 3696 «Міністерство закордонних справ УНР», ф. 3752 «Надзвичайна дипломатична місія Української Республіки в Сполучених Штатах Америки, м. Вашингтон»). До Надзвичайної дипломатичної місії УНР до Сполучених Держав Північної Америки на посаду другого аташе його було призначено Наказом № 6 по Міністерству закордонних справ УНР від 11 січня 1919 року⁶³. На посаду радників місії цим наказом було призначено Льонгіна Цегельського (його було замінено на Іллю Епштайна)⁶⁴, Юліяна Бачинського, Максима Гехтера, секретаря — Віктора Казакевича, першого аташе — Андрія Шумицького, урядовців — Ісаю Баршака (Ілька Борщака) та др. Мойсея (Мусія) Кадеця⁶⁵. Очолив місію Євген Голіцинський, під керівництвом якого 7 із 8 призначених, крім нього, осіб (загальна штатна кількість була передбачена 13 осіб, заступника секретаря місії та двох урядовців планували набрати з українських емігрантів на місці) вирушили в нелегку подорож до місця призначення через Відень і Берлін. Радник Ілля Епштайн виїхав окремо від інших через Одесу і до місії не

приєднався. 20 лютого 1919 року Голова місії відправив до МЗС УНР із кур'єрським дорученням Андрія Шумицького, але той до місії також не повернувся. 30 квітня залишив місію через стан здоров'я радник Максим Гехтер. Останнім містом зупинки членів українського дипломатичного представництва у США перед виїздом до Вашингтону був Копенгаген. А в травні від голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Копенгагені Дмитра Левицького надійшло повідомлення про ухвалу Директорії про відкликання Голови місії — Євгена Голіцинського. Залишаючи посаду, він передав керівництво місією в якості «тимчасово виконувача обов'язків Голови» радникові Юліанові Бачинському⁶⁶. Дозвіл на в'їзд до Америки надійшов у червні, однак отримали його лише двоє «з вцілілих» членів місії — виконувач обов'язків Голови та секретар. Др. Мойсей Кадець вирушив за океан за власним паспортом як громадянин США. Як таких, що не отримали дозволу на в'їзд, «аташе місії п. Євгена Слабченка і урядовця Ісає Баршака» Юліан Бачинський відправив «назад на Україну, з порученням зголоситися в Міністерстві Справ Закордонних для нового призначення службового. На платню і на кошти подорожі на Україну отримали з каси Місії до розрахунку в Міністерстві Справ Закордонних: аташе п. Е. Слабченко 5.300 карб., а урядовець п. І. Баршак 4.500 карб.»⁶⁷. Наказом Міністра закордонних справ УНР Володимира Темницького його було офіційно звільнено «з 1-го липня с.р. зі служби в Міністерстві закордонних справ УНР з тим, що по повороті нормальних відносин на Україні матимете право вернутися до служби в Міністерстві»⁶⁸. Євген Слабченко вирушив до Відня і деякий час залишався там, однак вирішив зберегти дипломатичну посаду будь-якою ціною. Він звертався до виконувача обов'язків Голови місії, Міністра закордонних справ УНР, знайшов спосіб заручитися підтримкою С. Петлюри, і навіть звернувся до відповідних українських органів у США. Решту членів місії така поведінка обурила. В офіційному листі до нового Міністра закордонних справ Максима Славинського, Юліан Бачинський намагався роз'яснити ситуацію, наголошував на відсутності у звільненого аташе достатньої освіти, знань англійської мови, культури поведінки та усвідомлення своєї відповідальності як призначеного на дипломатичну посаду і резюмував: «В виду неможливості працювати спільно з п. Слабченком, всі ми подаємо до димісії і Ви, Пане Міністре, займіться зложенням нової Місії до Америки»⁶⁹. У неофіційному листі він був більш відвертим: «...що до аташе місії Слабченка, то є се двадцятилітній хлопець, прийятий до місії за протекцією Винниченковою — один з нещасливого типу з часів воєнних — [...] людей, які нічого не знають, але через якісь спеціальні обставини вміють добитися в круги визначніших і думають, що вони вже скінчені люди і всьо має кластися їм перед ноги — і “сама Директорія не має їм що розказувати”. Се той тип з часу воєнного, про який я думаю, що це нещастя для України — люди зіпсуті, незвичайно зарозумілі, і до ніякої роботи не то публичної але й над самим собою неспосібні, думаючи, що вони вже скінчені люди. Не можу зрозуміти як такого [...], як сей Слабченко можна було поручати до дипльоматичної місії і до того ще, не як звичайного урядовця, а як аташе місії. Се є незвичайне легковаженє самої справи і обовязків місії. Слабченка, думаю, не повинно ж, приймати ще тепер до якої державної служби, і по

доброму треба виложити йому, що йому треба передовсім учитися і учитися, тому хай запишеться в університет і серйозно *ab ovo* зачне працювати над собою. Щодо його національного обличчя — се українець свідомий»⁷⁰. Зрештою перебування на дипломатичній посаді Є. Слабченка було нетривалим — від 11 січня до 1 липня 1919 року, і не позначене ніякою діяльністю, оскільки місія перебувала в дорозі до місця призначення. Після звільнення він залишився на деякий час у Відні, згодом мешкав у Празі, потім перебрався до Парижу, де в середині 1920-х років почався новий етап його життя.

* * *

Окрім згаданих суперечностей у біографії Євгена Слабченка, існує ще низка питань, які потребують ретельного дослідження на підставі архівних документів. Це, зокрема, родинні стосунки до професора М. Є. Слабченка, навчання в Технічній фотокіношколі в Парижі, в Сорбонні, у вишах Праги та Берліна, факт отримання престижної нагороди Американської академії кіномистецтва — «Оскара» в 1939 році та почесної премії на Венеційському бієнале в 1956-у році тощо. Існує потреба в об'єктивній оцінці зусиль Є. Слабченка щодо створення українських архівних та бібліотечних збірок, кіноархіву, написання «Дипломатичної історії України». Незадовго до своєї смерті, в березні 1963 р., Євген Слабченко як щирий патріот України наголошував: «збірка Україніки і мій архів будуть перевезені в Швейцарію і я вже дістав гарантію від швейцарських офіційних чинників, що збірка і архів будуть передані лише в розпорядження Уряду Суверенної України»⁷¹.

ПРИМІТКИ

¹ Творчий псевдонім, який він взяв у Франції в 1920-х роках, у значенні «зі слов'ян», від 1942 р. написання псевдоніму змінилося.

² Див. зокрема: Госейко Л. Про архів та дещо з архіву Євгена Деслава // KINO-KOLO. — 2005. — № 27. — С. 29—35; *Ombre blanche, lumière noire. Eugène Deslaw, Textes et documents / Introduction par Lubomir Hosejko*; Centre national d'art et de culture Georges Pompidou. — Paris, 2004. — 36 р., та ін.

³ Черватенко Л. Необхідні доповнення про те, як «Фантастична візія» Євгена Деслава потрапила в Україну // KINO-KOLO. — 2004. — № 21. — С. 95.

⁴ Янгиров Р. М. Евгений Славченко / Эжен Деслав: от журналистики к экрану // Вестник РГГУ. — 2007. — № 9(07). — С. 141; Листування Євгена Деслава / Упоряд. Ю. Мицик; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ. — К., 2009. — 359 с. — Сер. «Джерела з історії української еміграції». — т. 4; Мицик Ю. З кореспонденції кінорежисера Євгена Деслава // Пам'ятки. Археографічний щорічник. — К., 2008. — Т. 9. — С. 126—168; Мицик Ю. З листування кінорежисера Євгена Деслава // Наукові записки. Історичні науки / Національний університет «Острозька академія»; Українське історичне товариство. — Вип. 11. — Острог, 2008. — С. 83—86; Мицик Ю. З архівної спадщини Євгена Деслава // Кіно-Театр. — 2009. — № 2 (82). — С. 35—38; №5 (79). — С. 25; Матяш І. Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х // Україна дипломатична: наук. щорічник. — К., 2007. — Вип. 8. — С. 218—229; Матяш І.

«Головна справа життя» (з листування українських дипломатів Євгена Деслава і Михайла Среміїва) // Там само. — К., 2013. — Вип. 14. — С. 419—463.

⁵ Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Гол. ред. В. Кубійович. — Париж; Нью-Йорк, 1957. — Т. 2. — С. 504.

⁶ Див., напр.: Dictionnaire du cinéma : A-K / Editions Larousse. — Paris, 1992. — 111 р.

⁷ Див.: Листування Євгена Деслава / Упоряд. Ю. Мицик. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ. — К., 2009. — С. 334.

⁸ Бачинський Євген Васильович (1885—1978) — видатний церковний і громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат, архієпископ УАПЦ (С). Представник віденського відділу Союзу Визволення України у Швейцарії (1915—1917), редактор «Вісника СВУ» («La Revue Ukrainienne»), видавець і редактор церковного журналу «Еклезія». У 1917—1919 роках — заступник директора українського пресового бюро, редактор тижневика «L'Ukraine et le Budget russe». Тимчасовий консул УНР у Швейцарії (1918). Генеральний секретар «Українсько-Швейцарської Торгової Палати» (1919—1922). Засновник «українського Архіву Швейцарії» (1935). Директор допомогового комітету українського «Червоного Хреста» на чужині (1939), засновник Центрального комітету допомоги «Українського Червоного Хреста» в Женеві. 7 травня 1955 року хіротонізований на єпископа УАПЦ (Соборноправної) для Західньо-Європейської єпархії УАПЦ з осідком у Швейцарії (парафія Ружмон).

⁹ Листування Євгена Деслава / Упоряд. Ю. Мицика... — С. 32.

¹⁰ Див.: Госейко Л. Про архів та дещо з кіноархіву... — С. 30.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 1238, оп. 1, спр. 24, арк. 127—131.

¹² Журовський Я. Євген Деслав: забутий український кінорежисер // Дзвін. — 1993. — № 7—9 (585—587). — С. 116. Стаття вперше з'явилася 1984 року в канадському «Journal of Ukrainian Studies» (т. 9, № 2, с. 87—93). Докладніше див.: Матяш І. Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст. — К., 2008. — С. 67—70.

¹³ Див., напр.: Український представник французького кіноавангарду: (Євген Деслав (Слабченко) / Л. Госейко: Хроніка 2000. — 1995. — № 2—3. — С. 294—299; Госейко Л. Про архів та дещо з архіву Євгена Деслава // Kino-kolo. — 2005. — № 27. — С. 29—35.

¹⁴ Містечко Таганча Канівського повіту Таганчанської волості Київської губернії в публікаціях французького автора названо селом.

¹⁵ Госейко Л. Про архів та дещо з кіноархіву Євгена Деслава // Кіно-Коло. — 2005. — № 27. — С. 33.

¹⁶ Див.: Череватенко Л. Невідомий ювіляр // Кіно-Театр. — 1999. — № 6. — С. 22—23.

¹⁷ Кравець А. Всесвітня слава Ежена Деслава: режисер, якого вважали французом, був родом з Черкащини. — <http://www.pres-centr.ch.ua/print/news-39164.html/>.

¹⁸ Державний архів Черкаської області, ф. 931, оп. 1, спр. 1884, арк. 35 зв. — 36.

¹⁹ Державний архів Черкаської області, ф. 931, оп. 1, спр. 1860, арк. 144—145.

²⁰ Метричний запис містить помилку: по батькові Вячеслава Штепана — Адальбергович.

²¹ Метричний запис містить помилку: прізвище Коптев записано як «Копцев».

²² Державний архів Черкаської області, ф. 931, оп. 1, спр. 1884, арк. 36.

²³ Державний архів Київської області, ф. 384, оп. 7, спр. 9, арк. 188 зв. — 189.

²⁴ Державний архів Київської області, ф. 384, оп. 7, спр. 9, арк. 206 зв. — 207.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само, 206 зв.

²⁷ Державний архів Київської області, ф. 384, оп. 7, спр. 9, арк. 9 зв. — 10.

²⁸ Державний архів Київської області, ф. 384, оп. 7, спр. 5, арк. 267 зв.

²⁹ Див.: Грезин И.И. Русское православное кладбище Кокад в Ницце. — М., 2012. — С. 594.

³⁰ Дружина — Деніз Слабченко-Борне.

³¹ Листування Євгена Деслава... — С. 108.

³² Листування Євгена Деслава... — С. 188.

³³ Листування Євгена Деслава... — С. 21.

³⁴ Листування Євгена Деслава... — С. 193.

³⁵ Листування Євгена Деслава... — С. 193.

³⁶ Листування Євгена Деслава... — С. 215.

³⁷ Державний архів Київської області, ф. 384, оп. 7, спр. 9, арк. 206 зв. — 207.

³⁸ Скаутинг (англ. scouting) — міжнародний неполітичний молодіжний рух, мета якого полягає в формуванні у молоді здатності відігравати важливу роль у суспільстві через фізичний, інтелектуальний та розумовий розвиток. Засновником скаутингу вважають генерал-лейтенанта британської армії Роберта Бейден-Пауела, а його книжку «Скаутинг для хлопців» (Лондон, 1908) — основоположною працею для скаутської роботи в різних країнах.

³⁹ Див.: Деслав Є. Пласт на Україні // Молоде життя: Журнал українського Пласту. — Прага, 1933, квітень. — Ч. 5—6 (81—82).

⁴⁰ Написану за матеріалами анкети інформацію опубліковано (з помилками в прізвищах) у газеті «Народна Воля» (Скрентон) 29 червня 1967 року. Републікація див.: Пластовий шлях. — 1998. — Ч. 3 (119). — С. 10—12. — <http://www.plast.org.ua/history/beginningofplast/bachynskysuz/?dest=printer/>.

⁴¹ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Box 1.

⁴² Там само.

⁴³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 41, арк. 15.

⁴⁴ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Series I, D.Correspondence-Individuals, Vol. 3, file 49, 1965-1967.

⁴⁵ Левицький Модест Пилипович (1866 — 1932) — громадський діяч, педагог, письменник, лікар, дипломат. Закінчив історико-філологічний (1888) та медичний (1893) факультети Київського університету св. Володимира. У 1893—1898 рр. працював земським лікарем, від 1905 р. — директором фельдшерської школи і притулку для покинутих дітей у Києві. Належав до засновників Української радикальної партії (Української радикально-демократичної партії), був членом редколегії газети «Громадська думка» (від 1906 р.), Київського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка (1906—1909). Від 1912 року мешкав у Білій Церкві, в березні 1917 року очолив там місцеву «Просвіту», був ініціатором створення спілки «Просвіт» Васильківського повіту. У вересні 1917 року на першому Всеукраїнському з'їзді «Просвіт» обраний до центрального бюро товариств «Просвіта» від Київської губернії. У січні 1919 року призначений радником Дипломатичної місії УНР у Греції, згодом — її головою. Від 1920 року жив у Відні, згодом переїхав до Тарнова (нині

м. Тарнув, Польща), був міністром здоров'я Державного центру УНР в екзилі, впродовж 1922—1927 рр. працював лікарем, викладав в Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина). У серпні 1927 року повернувся в Україну, до кінця життя викладав українську мову в гімназії «Рідної школи» в Луцьку.

⁴⁶ Лоський І. Крути. — <http://kruty.org.ua/spogady/59--qq/>.

⁴⁷ Див., напр.: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2852/art/31792.html>; <http://www.s-bilokin.name/Personalia/Steshenko.html/>.

⁴⁸ ЦДАВО України, ф. 1032, оп. 5, спр. 5, арк. 37 — 40 а.

⁴⁹ Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина I / Студії Музею визвольної боротьби України. Том I. — Прага, 1942. — С. 278.

⁵⁰ Архів Осередку української освіти та культури (Вінніпег, Манітоба, Канада), № 146/56 (2).

⁵¹ Доценко О. Невідома сторінка з легенди про Українських Січових Стрільців // Календар Червоної Калини на 1934 р. — Львів, 1934. — С. 50. Див. також: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції. — Т. 2, кн. 4 «Брат проти брата», 1917—1923. — Варшава, 1923. — 364 с.

⁵² Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво (визвольна ідея і збройний чин). — Нью-Йорк: Вид-во «Червона калина», 1956. — С. 265.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Ріпецький Степан. Українське Січове Стрілецтво... — С. 251.

⁵⁵ ЦДАВО України, ф. 3695, оп.1, спр. 41, арк. 15.

⁵⁶ Див.: <http://nezboryma-naciya.org.ua/show.php?id=132/>.

⁵⁷ Степень Станіслав. Олександр Петлюра, брат Головного Отамана УНР. — <http://slovoprosvity.org/2010/06/03/D0%B0/>.

⁵⁸ Див. зокрема: Денисюк Жанна. 3-я Залізна дивізія Армії УНР. Начерк бойового шляху. — http://nation.org.ua/files/.../Zalizna_dyvizia_UNR.doc/.

⁵⁹ Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. — <http://ukrlife.org/main/evshan/petlyurav.htm/>.

⁶⁰ Див.: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/020ProDomoSua.pdf/>.

⁶¹ ЦДАВО України, ф. 3695, оп.1, спр. 67, ар. 5.

⁶² ЦДАВО України, ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 82.

⁶³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 1, арк. 13.

⁶⁴ ЦДАВО України, ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 39.

⁶⁵ ЦДАВО України, ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 39.

⁶⁶ ЦДАВО України, ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 40.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 41, арк. 16.

⁶⁹ ЦДАВО України, ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 15.

⁷⁰ ЦДАВО України, ф. 3695, оп.1, спр. 67, арк. 6 зв.

⁷¹ Листування Євгена Деслава... — С. 124